

JANA KOČIŠKOVÁ

ŽENY V POLITICE

ROLE A POSTAVENÍ VRCHOLNÝCH POLITIČEK V ČESKOSLOVENSKU 1948-1968

Ženy v politice

Role a postavení vrcholných političek
v Československu 1948-1968

Jana Kočišková

Recenzovali: prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.
doc. PhDr. Karel Konečný, CSc.

Na obálce fotografie z projevu poslankyně Anežky Hodinové-Spurné před prezidentem Klementem Gottwaldem a jeho manželkou Martou při příležitosti nadcházejícího Mezinárodního dne žen, 7. 3. 1951

Vydaly
Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
www.karolinum.cz

Ústav pro studium totalitních režimů
www.ustrcr.cz

Praha 2021

Rejstřík Josef Schwarz
Redakce Vanda Vicherková
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2021
© Ústav pro studium totalitních režimů, 2021
Cover photo © ČTK / Jiří Rublič, 2021

ISBN 978-80-246-5162-0 (Karolinum)
ISBN 978-80-7516-007-2 (Ústav pro studium totalitních režimů)
ISBN 978-80-246-5209-2 (pdf, Karolinum)
ISBN 978-80-7516-008-9 (pdf, Ústav pro studium totalitních režimů)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Úvod

aneb Odlišná cesta žen do vrcholné politiky ve východním
a západním bloku poválečného uspořádání světa

7

---

1. Průřez historií ženské politické participace v českých zemích od konce 19. století do roku 1948

13

1.1 Do vzniku samostatného Československa

13

1.2 Po vzniku Československé republiky

16

1.3 První volby v Československu

19

1.4 Druhá republika a druhá světová válka

21

1.5 Politická participace žen po druhé světové válce (do roku 1948)

23

---

2. Emancipace žen v socialistické ideologii a praxi

28

2.1 Emancipace žen v socialistické ideologii

28

2.2 Postavení žen v každodenní praxi Sovětského svazu

34

2.3 Postavení žen v každodenní praxi lidově demokratického Československa
(1948–1968)

41

---

3. Specifika politického systému a ženy v politice

52

3.1 Politický systém a kádrová nomenklatura

52

3.2 Mýtus kvót v socialistickém Československu

64

3.3 Oddělení pro práci mezi ženami v aparátu KSČ

76

3.4 Ženská otázka v Národní frontě a na komunální úrovni

78

3.5 Volební systém

80

---

4. Ženy v Národním shromáždění po roce 1948

86

4.1 Příprava na volby do Národního shromáždění v květnu 1948

88

4.2 Předsednictvo Národního shromáždění, výbory a poslanecké kluby
(1948–1954)

98

4.3 Osudy nekomunistických političek v nadcházejících letech

100

4.4 Činnost poslankyň na půdě Národního shromáždění (1948–1954)

103

4.5 Působení v ženských organizacích

116

4.6 Věk poslankyň v letech 1948–1968

120

4.7 Původní profese političek

122

4.8	Předpoklady pro politickou kariéru žen	126
4.9	Znovuzvolení poslankyň	141
4.10	Mimoparlamentní aktivita a veřejné působení poslankyň	144
4.11	Sladění pracovního a rodinného života	146
4.12	Příprava voleb v roce 1954	151
4.13	Předsednictvo Národního shromáždění, výbory a poslanecké kluby (1954–1960)	157
4.14	Činnost poslankyň na půdě Národního shromáždění (1954–1960)	159
4.15	Příprava voleb v roce 1960	171
4.16	Volby do Národního shromáždění 1960	173
4.17	Předsednictvo Národního shromáždění, výbory a poslanecké kluby (1960–1964)	174
4.18	Činnost poslankyň na půdě Národního shromáždění (1960–1964)	176
4.19	Rok 1964 a volby	185
4.20	Předsednictvo Národního shromáždění a poslanecké výbory (1964–1968)	188
4.21	Činnost poslankyň na půdě Národního shromáždění (1964–1968)	189
4.22	Národní shromáždění v roce 1968	202
<hr/>		
5.	Ženy ve vrcholných pozicích v ÚV KSČ	233
5.1	Akční výbory a volby v roce 1948	245
5.2	Církevní otázka a církevní komise v ÚV KSČ	248
5.3	Účast političek na sjednocení tělovýchovy a na zásahu v SokolE	249
5.4	Podíl političek na politických procesech v 50. letech	251
<hr/>		
6.	Válečná zkušenost političek	254
6.1	Komunistický odboj	257
6.2	Političky vězněné během druhé světové války	262
6.3	Slovenské političky a jejich účast na Slovenském národním povstání	270
<hr/>		
	Závěr	274
<hr/>		
	Tabulky	289
	Seznam zkratk	323
	Bibliografie	325
	Přílohy	337
	Obrazová příloha	344
	Jmenný rejstřík	391

ÚVOD

ANEB ODLIŠNÁ CESTA ŽEN DO VRCHOLNÉ POLITIKY VE VÝCHODNÍM A ZÁPADNÍM BLOKU POVÁLEČNÉHO USPOŘÁDÁNÍ SVĚTA

Málokteré téma je dnes tak aktuální jako postavení žen ve společnosti. V současnosti bereme jako samozřejmost, že se ženy objevují v politice, na vysokých úředních či manažerských postech a že stát a společnost musí vytvářet rovnocenné podmínky a příležitosti pro obě pohlaví, stejně jako pracovat na odstraňování všech možných forem diskriminace žen. Toto je však realita maximálně posledních třiceti let a vedla k ní dlouhá desetiletí proměnlivého vývoje a úsilí několika generací žen a mužů. Mohlo přitom jít o proces vyvolaný potřebami a měnícím se životním stylem společnosti, ale i o opatření zaváděná shora. Vládní rozhodnutí, zákonná nařízení či různé kvóty a pozitivní akce ovšem ne vždy odpovídaly skutečným postojům a náladám obyvatelstva. Ženy vstupující do veřejných funkcí se často musely potýkat se silnými předsudky a přetrvávajícími hodnotami ohledně tradičního rozdělení rolí mužů a žen. Významným faktorem, který měl vliv na početnost jejich zastoupení v poslaneckých lavicích, byl i stupeň modernizace země.

Tématem této historicko-politologické studie je postavení žen ve vrcholné politice v Československu v období prvního dvacetiletí vlády komunistické strany. Toto období (1948–1968), které je ohraničeno dvěma zásadními společenskými událostmi v česko-slovenských dějinách 20. století, patří v české historiografické literatuře z hlediska politické participace žen k těm méně probádaným. Podstatně lépe je na tom období první republiky, do něž spadají rané počátky veřejné aktivity žen. Chtěli jsme proto komplexně zhodnotit a analyzovat účast žen na půdě Národního shromáždění (a částečně v ÚV KSČ a ve vládě) v Československu v letech 1948 až 1968, zapojení žen do každodenního chodu těchto institucí, témata, kterým se zde ženy věnovaly, i cesty, jež je do vysoké politiky dovedly. Sledujeme i celkový vývoj činnosti a způsobu práce Národního shromáždění v průběhu čtyř po sobě následujících volebních období.

Vzhledem ke geopolitickým specifikům našeho regionu – příslušnosti Československa k tzv. východnímu bloku spadajícímu do oblasti vlivu Sovětského svazu – a nedemokratickému společenskému systému řízenému monopolem komunistické strany bylo možné v období, na které se tato studie zaměřuje, prosadit libovolná sociální opatření institucionálně a shora, bez ohledu na kulturní specifika, tradice či předsudky panující ve

společnosti. K těmto krokům patřil i vstup žen do zaměstnání, umístění žen na volební kandidátky a jejich prosazení do vedoucích politických a stranických funkcí.

Ženská politická participace má ovšem v Československu tradici už od vzniku první republiky a její kořeny nacházíme již ve spolkové a veřejné činnosti žen na konci 19. a na počátku 20. století. Na půdě Národního shromáždění – Poslanecké sněmovny i Senátu – se ženy objevily hned roku 1918 a přijetí všeobecného aktivního i pasivního volebního práva bylo zakotveno v ústavě z roku 1920. Po roce 1948 však i přes tuto tradici a navzdory značnému vlivu státního a donucovacího aparátu, kontrole nad masovými organizacemi i médií a dalším specifickým totalitního politického systému masivní nástup žen z domácností do zaměstnání a do veřejného života a potažmo vrcholných politických funkcí zdaleka nedoprovázela stejně rychlá změna kulturních hodnot v československé společnosti.

Stranické vedení se nicméně snažilo zastoupení žen v politice ovlivňovat od druhých poúnorových voleb vnitrostranickými doporučeními a později (především od 70. let) i systematicky zvyšovat intenzivní veřejnou kampaní což postupně vedlo k nárůstu počtu žen na půdě československého parlamentu.¹ Nejvíce žen dlouhodobě sice stále pracovalo na úrovni základních organizací KSČ, jejich početní zastoupení v Národním shromáždění však bylo v těsném závěsu.² Podobná situace byla i v ostatních zemích sovětského bloku, byť v jednotlivostech a místních specifikách se přijímaná opatření lišila.³ Ve státech západní Evropy pak vzhledem k bipolárnímu rozdělení poválečného světa můžeme sledovat vývoj společenského postavení žen zcela odlišný od států, které patřily do sovětské sféry vlivu.

Pro srovnání v době vydání této knihy tvoří ženy v průměru pouze 25,2 % členů národních parlamentů na světě,⁴ 20,7 % ministryň (s naprostou převahou v čele ministerstev práce a sociálních věcí, rodiny či životního prostředí), jedenáct žen stojí v čele států, dvanáct žen je předsedkyněmi vlád.⁵ V současnosti se často zmiňuje úspěch severských demokracií, pokud jde

1 BÁRTOVÁ, Eva - BAUEROVÁ, Jaroslava: *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*. Svoboda, Praha 1987, s. 233.

2 Více k početnímu zastoupení žen v různých úrovních politických institucí mezi lety 1948 a 1968 v kapitole 3, část 3.2.

3 Např. v Litvě tvořily v roce 1985 ženy 35,7 % zvolených poslanců parlamentu a v Lotyšsku v roce 1980 jednu třetinu. Na místní úrovni to bylo ještě více: v komunálních volbách v Lotyšsku v roce 1980 představovaly ženy dokonce 49,2 % zvolených kandidátek. Viz WHITE, Nijole: *Women in Changing Societies: Latvia and Lithuania*. In: BUCKLEY, Mary (ed.): *Post-Soviet Women: from the Baltic to Central Asia*. Cambridge University Press, Cambridge 1997, s. 208.

4 Inter-Parliamentary Union Parline Global Data on National Parliaments, *Monthly Ranking of Women in National Parliaments*, viz <https://data.ipu.org/women-averages> (citováno k 1. 10. 2020).

5 UN Women, *Facts and Figures: Women's Leadership and Political Participation*, viz <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures> (data k lednu a únoru 2019).

o počet žen v politice, avšak k těmto změnám došlo ve Skandinávii teprve v 80. letech 20. století v důsledku zavedení nejprve dobrovolných stranických genderových kvót. Ještě v roce 1950 tvořily ženy ve Švédsku jen 10 % poslanců v parlamentu (Riksdagu).⁶

Podle některých autorek zabývajících se postavením žen v Československu za socialismu bylo zapojení žen do politiky před rokem 1989 minimální a v naprosté většině pouze formální a symbolické.⁷ Tato studie jejich náhled poněkud koriguje a ukazuje reálnou roli žen a jejich podíl na správě věcí veřejných a politickém rozhodování mezi lety 1948 a 1968. Představuje též specifický přínos žen ve vrcholných politických funkcích, který by neměl zůstat ve stínu jejich mužských protějšků, i přesto, že často nebyl na první pohled tolik patrný. To se projevilo i v otázce, se kterou jsem se během svého výzkumu opakovaně setkávala: „A ony byly ve vrcholné politice v té době vůbec nějaké ženy?“ Chtěla bych ukázat, že skutečně byly a usilovnou prací se i ony podílely na politickém životě v Československu.

Jednotlivé kapitoly se postupně podrobněji věnují faktorům kulturním a sociálně-ekonomickým (historické tradici politické participace žen v Československu, ženské otázky v komunistické ideologii a jejímu uplatňování v SSSR a v Československu v praxi) i institucionálním (typu volebního systému, volebním zákonům a také existenci či neexistenci genderových kvót ve sledovaném časovém období). A především celkově roli a aktivitě žen v konkrétních volebních obdobích Národního shromáždění z kvalitativního i kvantitativního hlediska, protože se jedná o dosud nedostatečně popsané téma. Hlavním téžiskem této studie je činnost a aktivita žen v Národním shromáždění v letech 1948–1968, ve stručnosti se však zabývá i ženami v ÚV KSČ a ve vládě v tomto období.

První kapitola zkoumá již zmíněné kulturní faktory – problematiku působení žen ve vrcholných politických funkcích zasazuje do širšího kontextu české tradice politické participace žen a v ní převládajících tendencí. Je třeba vzít v úvahu historické pozadí a počátky politické aktivity žen v Československu. Zásadním milníkem zde bylo zavedení všeobecného aktivního a pasivního volebního práva pro ženy spolu se vznikem Československé republiky v roce 1918, které však vstoupilo v platnost až s přijetím Ústavy Československé republiky 29. února 1920, necelé dva měsíce před řádnými parlamentními volbami.

6 NORRIS, Pippa: *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 180.

7 Např. Marie Čermáková in ČERMÁKOVÁ, Marie – NAVAROVÁ, Hana: *Ženy a volby '90*. Sociologický ústav ČSAV, Praha 1990; HAVELKOVÁ, Hana: Jako v loterii: politická reprezentace žen v ČR po roce 1989. In: HAŠKOVÁ, Hana – KRÍŽKOVÁ, Alena – LINKOVÁ, Marcela (eds.): *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Sociologický ústav AV ČR, Praha 2006, s. 25–42.

Kulturním faktorům se věnuje i následující kapitola, která se zabývá vztahem socialistické ideologie k ženské emancipaci v teorii i žité praxi. Pro analýzu postavení a postojů vrcholných političek 40. až 60. let 20. století je určující státní politika komunistického režimu vůči ženám a jeho postoj k rovnoprávnosti mužů a žen ve společnosti. Na Západě se v 50. a 60. letech začíná výrazně prosazovat takzvaná druhá vlna feminizmu, která požaduje svobodu rozhodování a životní seberealizaci pro ženy včetně možnosti budovat si profesní kariéru. Ve východní Evropě se však uplatnila jiná cesta, a to již o celá desetiletí dříve, v Rusku prakticky již od 20. let, po revoluci v roce 1917, či výrazněji po vyhlášení Sovětského svazu 30. prosince 1922.

Druhá kapitola se proto zabývá dvěma stránkami problematiky vztahu socialistické ideologie k emancipaci žen, nejprve teorií (v části *Emancipace žen v socialistické ideologii*) a následně pokusy o její aplikaci do každodenní reality v SSSR a v lidově demokratickém Československu v částech nazvaných *Postavení žen v každodenní praxi Sovětského svazu* a *Postavení žen v praxi lidově demokratického Československa*. Dané téma vysvětluje v kontextu diskrepance mezi komunistickou ideologií a žitou realitou, která se značně odlišovala od oficiální politiky.

Institucionálním faktorům – specifickým politického systému a problematice genderových kvót i volebního systému – se věnuje 3. kapitola. Následující kapitoly sledují politické osudy žen ve vrcholné politice v časovém rozmezí let 1948–1968 a analyzují jejich politické projevy, legislativní návrhy a další činnost ve sledovaném období. Tato témata rozdělujeme podle vrcholných politických institucí, ve kterých ženy působily – na ženy v Národním shromáždění (4. kapitola) a v ÚV KSČ (5. kapitola).

Při zkoumání postavení žen v politice jsem stále znovu narážela na významnou podobnost životních osudů první pounorové generace vrcholných československých političek za druhé světové války, což mě přimělo k zařazení alespoň stručné přehledové kapitoly o válečné zkušenosti těchto politických představitelk, která knihu uzavírá.

Téma studie – role a postavení žen ve vrcholné politice v Československu ve 20. století – vychází z mého dlouhodobého odborného zájmu v rámci studia politologie na Filozofické fakultě Karlovy Univerzity a v původní verzi šlo o text mé disertační práce. Kniha se zaměřuje na hraniční problematiku, a proto si její zpracování vyžádalo multidisciplinární přístup na pomezí historiografie, komparativní politologie, sociologie a genderových studií. Použitými metodami jsou vedle historických analyticko-syntetických přístupů a analýzy relevantních pramenů české i zahraniční literatury též orální historie a biografický přístup u životních osudů vybraných političek a dále metody používané pro výzkum dějin žen a genderovou analýzu. Cílem této

studie ovšem není analýza genderového diskurzu, její hlavní těžiště zůstává v oblasti politické vědy a české politické historie.

Jako teoretický rámec pro analýzu postavení žen ve vrcholné politice v Československu v období let 1948–1968 posloužily v této studii současné přístupy komparativní politologie zkoumající faktory, které vedou k vyššímu politickému zastoupení žen v mezinárodním srovnání jednotlivých národních států (institucionální, socioekonomická, kulturní a případně i geopolitická specifika) a teorie generací vycházející z díla německého sociologa Karla Mannheima.

Jako základní zdroj informací o politickém působení jednotlivých českých a slovenských poslankyň pro tuto studii sloužila databáze a rejstříky Digitální knihovny Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (dostupné na stránkách <https://www.psp.cz/eknih/index.htm>). Pro vyhledání znění jednotlivých zákonů byly využity archivní materiály ze stránek Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR <http://www.psp.cz>, databáze <http://www.zakony.cz>, <https://www.zakonyprolidi.cz/>, <https://www.noveaspi.sk/>, <https://www.beck-online.cz/>, <https://www.epravo.cz> či elektronický archiv Rakouské národní knihovny http://alex.onb.ac.at/tab_rbo.htm.

1. PRŮŘEZ HISTORIÍ ŽENSKÉ POLITICKÉ PARTICIPACE V ČESKÝCH ZEMÍCH OD KONCE 19. STOLETÍ DO ROKU 1948

1.1 DO VZNIKU SAMOSTATNÉHO ČESKOSLOVENSKA

Jednou z kategorií sledovaných při výzkumu ženské politické participace jsou kulturní faktory, zahrnující jak kulturu, hodnoty, přesvědčení a předsudky v dané společnosti, tak historickou tradici, na kterou politický režim navazoval a z níž vycházel. Na počátku námi zkoumaného období, v roce 1948, Československo za sebou mělo již dvacet let od zavedení všeobecného volebního práva pro ženy a aktivní politické participace žen. První nesmělé krůčky několika odvážných političek se staly vzorem pro následující generace a zkušeností, ze které mohly čerpat jejich následovnice.

Časové období první republiky je oblastí poměrně dobře pokrytou historickými pracemi různého druhu. Cílem následujících stránek je tak pouze přehledové uvedení do problematiky pro pochopení kontextu.⁸ Poválečnou politickou scénou nelze zkoumat izolovaně od předcházejících událostí – i přes radikální změnu politického režimu po únorovém převratu v roce 1948 můžeme pozorovat zřetelnou kontinuitu některých procesů a zvyklostí na půdě parlamentu.

Počátky politické participace žen v českých zemích můžeme vysledovat do poloviny 19. století. Za habsburské monarchie byla výrazným impulsem revoluce v roce 1848, několik žen se účastnilo již Slovanského sjezdu⁹ a s ním spojené politické agitace. Proti politické emancipaci žen vystupovaly v tuto dobu jak katolické politické strany, tak staročeši, kteří toto hnutí považovali

---

8 Pro další studium počátků ženské politické participace doporučuji například knihy Jany Malínské, Marie Bahenské či Dany Musilové: BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana (eds.): *Ženy a politika (1890–1938)*. Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2014; BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2001; MALÍNSKÁ, Jana: *Do politiky prý žena nesmí, proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Libri – SLON, Praha 2005; MUSILOVÁ, Dana: *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1938*. Nakladatelství Němec – Veduta, Praha 2007.

9 Slovanský sjezd v Praze proběhl ve dnech 2. až 12. června 1848. Jeho záměrem bylo sjednotit všechny Slovanů žijící v rakouské monarchii, Slované žijících v jiných částech světa se ho mohli účastnit jako hosté. Měl se zabývat mimo jiné vytvořením spolku rakouských Slovanů a programovým stanovením jejich postoje k ostatním národům rakouské monarchie a také k nerakouským Slovanům. Po propuknutí pražského červnového povstání 12. června 1848 byl však sjezd přerušen a nikdy nebyl formálně ukončen.

za hrozbu, jež by mohla vést k fragmentarizaci společnosti. To narušovalo jejich představu o jednotném národním programu, na který se orientovali.

Katolické strany byly tradičně konzervativní a nejinak tomu bylo i v případě ženské otázky. Žena podle nich neměla mít stejná práva jako muž, její rolí byla podřízenost manželovi, životním posláním pak výchova dětí a péče o domácnost.

V této době se naléhavějším problémem zdál přístup žen ke vzdělání, byly zakládány první vzdělávací spolky, první gymnázium a teprve o řadu let později přišlo i studium žen na univerzitách. Významnou úlohu v těchto snahách sehrál Americký klub dam, který byl založen roku 1865¹⁰ a v němž se vlastenecký mecenáš Vojtěch Náprstek po svém desetiletém pobytu ve Spojených státech amerických snažil zprostředkovat vzdělání a technologické novinky českým ženám ze středních vrstev. Americký klub dam tak byl nejstarší ženskou organizací na území habsburské monarchie a díky své bohaté odborné knihovně a pořádaným přednáškám z mnoha vědních oborů (historie, umění, psychologie, ale i techniky, medicíny či politiky) i centrem ženské vzdělanosti. Přednášejícími byli významní spisovatelé, vědci, cestovatelé či politici.

Tisíce žen, které za roky působení klubu prošly jeho kurzy, se podílely na zakládání dalších ženských spolků, veřejné práci i počátečních bojů za volební právo žen. Jedním z nejdůležitějších z jeho následovníků byl Ženský výrobní spolek, založený v Praze roku 1871 Karolinou Světlou, jež se stala také jeho předsedkyní; jednatelkou spolku byla Eliška Krásnohorská.¹¹ Cílem Ženského výrobního spolku bylo vychovávat a vzdělávat ženy, aby byly schopné se o sebe samy postarat a užít se a nebyly již zcela závislé na svých mužích. Probíhaly v něm i jazykové kurzy, kurzy ručních prací či osvětové přednášky. Při spolku byla zřízena spolková škola zaměřená na výuku praktických předmětů, kterou mohly navštěvovat také dívky z chudých rodin.

Svou působností se Ženský výrobní spolek na rozdíl od Amerického klubu dam (zaměřeného spíše na ženy z bohatších středostavovských buržoazních vrstev) orientoval více na chudší ženy a na oblast venkova. Byl také řádným registrovaným spolkem se stanovami, valnou hromadou a řídicím výborem, kdežto Americký klub dam byl organizací spíše neformálního rázu. Počet členek spolku překročil jeden tisíc a dál narůstal. Ženský výrobní spolek představoval významný krok k emancipaci žen, kterým nabízel možnost uplatnění i mimo sféru domácnosti.

Otázka ženského volebního práva se do politického programu dostává teprve v 90. letech 19. století, a to u sociální demokracie. Tato strana ženám umožňovala zapojit se do práce v její vnitřní organizaci a od roku 1890 prosazovala ženské volební právo i na demonstracích 1. máje. Díky sociální

10 LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě*. Mladá fronta, Praha 1999, s. 241.

11 Tamtéž, s. 66.

demokracii také začal roku 1892 vycházet nejprve jako dvoutýdeník čistě český *Ženský list*, který se po svém založení v Brně posléze přesunul do Prahy. K výraznější aktivizaci ženského hnutí však došlo až v boji o všeobecné rovné volební právo na přelomu 19. a 20. století.

Roku 1897 se v Praze konal První sjezd českoslovanských žen, který požadoval stejná politická práva pro ženy jako pro muže. Téhož roku byl založen i Ústřední spolek českých žen, další ženská organizace, která měla prosazovat usnesení sjezdu a jednou z jejích viditelných aktivit bylo i vydávání vlastního časopisu nazvaného *Ženský svět*. Jednou z jeho redaktorek byla až do roku 1907 i spisovatelka Teréza Nováková.¹²

Roku 1904 pak byl založen Ženský klub český, který se již zásadním způsobem odlišoval od ostatních ženských spolků. Vyučovali a přednášeli v něm přední univerzitní profesori nebo politici. Klub se podílel i na vzniku Výboru pro volební právo žen. Jeho zakladatelkou a předsedkyní byla Františka Plamínková (1875–1942), pozdější významná poslankyně a senátorka. V listopadu 1905 proběhla rozsáhlá demonstrace za všeobecné volební právo. To se sice touto akcí prosadit nepodařilo, nicméně ženy získaly alespoň volný přístup do politických stran.¹³

I tak měla ale část žen již v této době aktivní volební právo, konkrétně po přijetí nového volebního řádu (č. 41/1873) roku 1873. Šlo však jen o výjimky: bohaté vdovy po velkostatkářích, které po smrti manžela samy spravovaly majetek (statek byl napsán na ně), a proto se také mohly spolupodílet na rozhodování o věcech veřejných.¹⁴ Prostřednictvím zástupce mohly volit do velkostatkářské kurie, ale pouze do roku 1907, kdy byl kuriální systém zrušen a i tyto ženy volební právo zase ztratily.¹⁵

V únoru a v březnu 1908 se konaly volby do zemského sněmu, ve kterých měly některé ženy právo hlasovat. Šlo o ty, jež platily minimálně osm korun přímých daní ročně.¹⁶ Několik politických stran umístilo ženy i na své volební kandidátky. Mezi nimi též sociální demokracie, která, jak už jsme zmínili, měla boj za volební právo žen ve svém programu již delší dobu. K prvním kandidujícím ženám – političkám za sociální demokracii patřila redaktorka Karla Máchová (1853–1910), jež se ucházela o přízeň voličů ve volebním obvodu Hradčany – Vyšehrad – Holešovice a při volbách 27. února 1908 obdržela téměř pět set hlasů, skoro stejný počet jako její stranický kolega František Soukup.¹⁷

12 WAGNEROVÁ, Alena K.: *České ženy*. Fragment, Praha 2003, s. 17.

13 UHROVÁ, Eva: *Radostná i hořká Františka Plamínková*. Mediasys, Praha 2014.

14 VOJÁČEK, Ladislav – SCHELLE, Karel: *České právní dějiny*. Aleš Čeněk, Plzeň 2008, s. 233.

15 MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde, Praha 2003, s. 232.

16 Tamtéž, s. 270.

17 Tamtéž.

Asi dvě stě hlasů získala dcera mladočeského novináře Karla Tůmy, učitelka z pražského Žižkova Marie Tůmová (ve volebním obvodu Vysoké Mýto – Skuteč – Hlinsko). Za spojené státoprávní strany za obvod Německý Brod – Humpolec – Polná kandidovala také učitelka Božena Zelinková z Čáslavi, nakonec však svůj politický boj těsně před volbami vzdala.¹⁸ Neměli bychom opomenout ani Olgu Stránskou-Absolonovou, první ženu kooptovanou do nejvyššího stranického orgánu, výkonného výboru České strany pokrokové, v červnu 1908.¹⁹ V této politické straně působila celá řada výrazných ženských osobností, například Věra Marie Babáková, Pavla Moudrá či Pavla Buzková.

Se svou politickou činností měly však ženy mnohé problémy. Roku 1912 byla v doplňovacích volbách do českého zemského sněmu zvolena první českou poslankyní spisovatelka Božena Viková-Kunětická. Měla nahradit Václava Škardu, poslance za mladočeskou stranu, po jehož smrti se jeden mandát uvolnil (za obvod Mladá Boleslav – Nymburk). Český místodržitel kníže František Thun však byl jednoznačně proti tomu, aby ho získala žena, a odmítl Vikové-Kunětické udělit potřebná osvědčení.²⁰ Vyžádal si jednoznačné zamítavé stanovisko i od ministra vnitra Heinolda, toho se však nedočkal, proto sice zopakoval své zamítnutí, ale konečné rozhodnutí přenechal českému zemskému sněmu. Činnost českého zemského sněmu ovšem byla v posledních předválečných letech v důsledku obstrukcí německých poslanců zablokována a sněm nepracoval, svou poslanceckou práci tedy nemohla vykonávat ani B. Viková-Kunětická. Mandát tedy zůstal prozatím neobsazen. Z hlediska účasti žen v politice ale bylo její zvolení i tak průlomovým historickým okamžikem.²¹

1.2 PO VZNIKU ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

Situace se radikálně změnila s koncem první světové války. Vznik samostatného Československa byl nejen přelomovým milníkem v historii naší země a završením mnohaletého úsilí o národní emancipaci a samostatný stát, zcela zásadní význam ale měl i v historii českého ženského emancipačního hnutí. Ve slavné *Washingtonské deklaraci* T. G. Masaryka z 18. října 1918 se kromě prohlášení nezávislosti Republiky československé objevila i věta o rovnosti žen

18 Tamtéž.

19 MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, sv. I. Doplněk, Brno 2005, s. 384.

20 KOŘALKA, Jiří: Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912. *Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy*, 1996, s. 307–319.

21 Více např. in: ŽELEZNÁ, Hana: Božena Viková-Kunětická. Na konci cesty? In: BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana (eds.): *Ženy a politika (1890–1938)*, s. 203–212.

a mužů: *Ženy budou postaveny politicky, sociálně a kulturně na roveň mužům.*²² Tomáš Garrigue Masaryk ženskou emancipaci i vzdělávání osobně velmi podporoval, často mezi svými známými mluvil o pozitivním vlivu žen při jejich zapojení do politiky a nejednou prý dokonce prohlásil: [...] *žena je vůbec lepší než muž...*²³

V ústavě z roku 1920, paragrafu 106, hlavě páté, zabývající se rovností všech občanů, je již výslovně zmíněno, že *výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.*²⁴

Atmosféru příznivou pro ženskou otázku pomohla vytvořit první světová válka, kdy ženy dokázaly, že zvládnou zastat i do té doby jim zapovězená povolání. Některé se zapojily svým způsobem i do odboje, kupříkladu Alice Masaryková strávila období od října 1915 do července 1916 ve vazbě pro podezření, že ukrývá politické dokumenty a deníky svého otce, které měly dosvědčovat jeho vlastizrádnou činnost.²⁵

Do Revolučního národního shromáždění (RNS) zasedlo deset političek,²⁶ z celkového počtu dvou set sedmdesáti členů RNS tak zde ženy tvořily pouhých 3,7 %. Poslanci však nebyli do prvního československého zákonodárního tělesa přímo zvoleni, nýbrž kooptováni na základě takzvaného Švehlova klíče, zachovávajícího počty mandátů dle posledních předválečných voleb do českého zemského sněmu roku 1911.²⁷ Proto ani ženy-poslankyně nebyly do své funkce zvoleny v lidovém hlasování, ale delegovány na základě rozhodnutí svých politických stran (s jedinou výjimkou zmiňované Boženy Vikové-Kunětické, zvolené v roce 1912 do českého zemského sněmu). I z tohoto důvodu se nakonec poslankyněmi staly především ženy již dříve aktivní a činné v ženských či osvětových spolcích, se zkušenostmi z veřejné činnosti a někdy i z práce v ústředí politické strany. Nešlo tedy o žádné nezkušené nováčky, kteří by svou funkci vykonávali pouze formálně, ale často o velmi činnorodé a produktivní členky svých stran.

Ani jednu ženu do RNS nenominovala Československá strana lidová. Ženské katolické spolky odmítaly účast žen ve vysoké politice s odůvodněním, že

22 PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu I., 1918–1919*. Lidové noviny, Praha 1991, s. 47.

23 GAŠPÁŘKOVÁ-HORÁKOVÁ, Anna: *U Masarykovcov*. Academic electronic press, Bratislava 1995, s. 18.

24 Ústava Československa z roku 1920. Zákon 121/1920 Sb.

25 Více o tomto období života Alice Masarykové v jejím výboru korespondence z vězení: HÁJKOVÁ, Dagmar – SOUKUP, Jaroslav (eds.): *Drahá mama/Dear Alice. Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915–1916*. Masarykův ústav AV ČR, Praha 2001.

26 Viz tabulka 1.

27 Antonín Švehla se zásadní měrou podílel na politických jednáních po vzniku Československé republiky a přišel s řešením poměru zastoupení politických stran v Národním výboru, označovaným jako Švehlův klíč. Klíč byl uplatněn i později, když se jednalo o rozšíření Národního výboru do Revolučního národního shromáždění. Viz KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky, díl 1. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Libri, Praha 2000, s. 63–64.

je neslučitelná s jejich mateřskou rolí, v čemž zachovávaly svou politickou linii hláсанou již v polovině 19. století.²⁸

Původní profese jednotlivých zvolených poslankyň byly velice různorodé. Nalezneme mezi nimi tabákové dělnice (Johana Kaňová, Františka Kolaříková), úřednici (Božena Ecksteinová-Hniličková), učitelku a později slavnou spisovatelku (Božena Viková-Kunětická), aktivistku ženských osvětových hnutí (Ludmila Zatloukalová-Coufalová) i političku (Fráňa Zemínová), živnostenskou inspektorku či sociální pracovníci. Politicky se angažovala i dcera prezidenta republiky Alice Masaryková, která vystudovala historii, filozofii a sociologii. Uvedené profese přitom odpovídaly politickým stranám, jež poslankyně zastupovaly, a poměrně věrně kopírovaly profesní složení elektorátu těchto stran. Sociální demokracii tak zastupovaly dělnice, ale i úřednice; agrárníky selka Anna Chlebounová a ženská aktivistka Ludmila Zatloukalová-Coufalová, která také pocházela ze selské rodiny. Národní socialisty reprezentovala politička a původně účetní Fráňa Zemínová a anarchistka a ženská aktivistka Luisa Landová-Štychová, českou státoprávní demokracii pak živnostenská inspektorka odboru sociální péče hlavního města Prahy Eliška Purkyňová a dále již zmíněná spisovatelka Božena Viková-Kunětická.

V některých případech byla poslankyně do RNS delegována až ke konci volebního období, a aktivitu tak mohla vyvíjet teprve ve volebním období následujícím, pokud byla opět zvolena. Jednalo se kupříkladu o Elišku Purkyňovou, jejíž činnost tak zůstává na půdě RNS poměrně skromná. Již v následujícím volebním období se ale aktivně angažovala.

Ne všechny poslankyně však nárokům kladeným na zastupitelskou funkci dostály, což se týkalo například Johany Kaňové, nominované za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou. Do chodu RNS se prakticky vůbec nezapojila, je ale třeba přihlídnout k tomu, že mandát získala až ke konci volebního období na pouhé tři měsíce po poslankyni Alici Masarykové, jež zastupovala Slovenský klub.

K neaktivnějším poslankyním na půdě RNS patřila bezpochyby Božena Ecksteinová-Hniličková. Byla členkou největšího počtu výborů, deseti z třiceti pěti existujících.²⁹ Později sice z výboru právního, zahraničního a mírového vystoupila, přesto se však jednalo o značné množství práce. Nebyla to ovšem její jediná aktivita, zastávala i vysoký stranický post jako členka představenstva výkonného výboru Československé sociálně demokratické strany dělnické.

28 MUSILOVÁ, Dana: Některé aspekty politické činnosti žen v Národním shromáždění 1918–1938. In: LASICOVÁ, Jana (ed.): *Sféry ženy – právní, politické, ekonomické vědy*. Fakulta humanitních věd Univerzity Mateje Bela v Banské Bystrici – Sociologický ústav AV ČR, Banská Bystrica – Praha 2004, s. 206, pozn. 8.

29 Viz tabulka 1.

Ostatní poslankyně působily většinou ve dvou či třech výborech.³⁰ Johana Kaňová a Ludmila Zatloukalová-Coufalová se do práce ve výborech nezapojily vůbec. L. Zatloukalová-Coufalová se na půdě parlamentu prakticky nevyskytovala, dala přednost své práci v ženských spolcích, na schůzích byla neustále omlouvána pro jiné zaměstnání nebo pro churavost.³¹ Z deseti žen pouze polovina využila svého práva pronést projev a vystoupit před ostatními poslanci se svými názory.³²

Nejaktivnější byly členky strany národně socialistické, nejslabší výsledky naopak vykazovaly členky strany agrární a strany sociálně demokratické. To byla poněkud paradoxní situace, protože právě sociální demokracie byla první z politických stran, které se angažovaly v boji za to, aby ženám bylo umožněno aktivně se zapojit do politického života, jak jsme již zmínili.

Ideologické zaměření strany, k níž daná poslankyně příslušela, nehrálo příliš významnou roli při volbě výborů, kterých byly poslankyně členkami. Převažovaly výbory zabývající se zdravotnictvím, sociální pomocí nebo výživou. V některých případech, u strany agrární a sociálně demokratické, se však vliv stranické příslušnosti přece jen projevil. Anna Chlebounová byla členkou agrárního výboru a Františka Kolaříková výboru pro vyživovací prostředky.

1.3 PRVNÍ VOLBY V ČESKOSLOVENSKU

První volby, ve kterých mohly ženy nově nabyté aktivní volební právo uplatnit, byly komunální volby v roce 1919, kde se volili představitelé obecních zastupitelstev.³³ Poprvé se politické strany musely zaměřovat i na voličky a hledat témata, kterými by je mohly oslovit. Zvolené zastupitelky se mohly podílet na přípravě legislativy, která se týkala jich samotných. V roce 1920 pak šly ženy poprvé volit do obou komor parlamentu.³⁴ Získaly rovněž volný přístup na vysoké školy a rok 1919 přinesl i zrušení povinnosti celibátu učitelek odůvodněné tím, že *nikdo nemá práva, aby omezoval přirozená práva člověka*.³⁵

Ženy se začínají poprvé ve výraznější míře objevovat ve veřejných a politických funkcích, velký rozmach zažívají i ženské zájmové spolky a organizace. Jednou z jejich čelných představitelky byla již zmiňovaná Ludmila Zatloukalová-Coufalová, členka agrární strany z Brna, která byla veřejně

30 Viz <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/index.htm> (citováno k 25. 3. 2021).

31 Viz <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/z.htm> (citováno k 25. 3. 2021).

32 Viz tabulka 1.

33 Umožňoval jim to volební řád, zákon ze dne 31. 1. 1919. Řád volební v obcích Republiky československé. Zákon č. 75/1919 Sb., částka 16/1919.

34 Po přijetí únorové ústavy z roku 1920, zákon 121/1920 Sb., § 9–10.

35 Viz http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm (citováno k 25. 3. 2021).

činná již před první světovou válkou. Ve 20. letech se zasloužila o znovuoobnovení Zemské organizace pokrokových žen na Moravě, zastřešující instituce četných ženských sdružení, ke kterému došlo 9. června 1924. Následně byla zvolena předsedkyní jejího ústředního výboru a této práci věnovala veškerý svůj volný čas až do konce první republiky. Přestože byla v následujících letech ještě dvakrát zvolena poslankyní (roku 1920 a roku 1929), vždy se mandátu vzdala. Do aktivní politiky se vrátila až ve 30. letech, byť pouze na komunální úrovni: 4. října 1931 byla zvolena ve své rodné obci Svěsedlice historicky vůbec první starostkou na Moravě.³⁶

Mnoho žen se vstupem do aktivní politiky vyhýbalo, pracovaly však aktivně uvnitř ženských spolků a organizací a snažily se zlepšit postavení žen ve společnosti z nepolitických pozic. Často se ale právě působení v zájmové organizaci stalo prvotním impulsem pro vstup do politické strany a pro zahájení stranické politické práce.

Zastřešující organizací mnoha podobných ženských spolků a sdružení byla Ženská národní rada, v jejímž čele působila jako jednatelka právnička a pozdější poslankyně národně socialistické strany Milada Horáková. Ženská národní rada ve své existenci navazovala na Ženský klub český, který vznikl již roku 1903 a při němž byl o dva roky později založen i Výbor pro volební právo žen.³⁷ Vedle Milady Horákové byla významnou ženskou funkcionářkou i poslankyně a senátorka Františka Plamínková, která byla zároveň předsedkyní Ženské národní rady, místopředsedkyní Mezinárodní ženské rady a Mezinárodní aliance pro volební právo žen.³⁸

V roce 1935 sdružovala Ženská národní rada padesát členských organizací s dvaceti sedmi tisíci členkami, včetně již zmíněné Zemské organizace pokrokových žen moravských. Její činnost prakticky skončila v roce 1940, kdy byla začleněna do Národního souručenství spolu s mužskými spolky. Ženy tak přišly o možnost podílet se na činnosti na vyšších než krajských úrovních a v roce 1942 Ženská národní rada definitivně oznámila likvidaci.³⁹

V období první republiky (1918–1938) kolísalo zastoupení žen v parlamentu mezi 3 a 5 %, v Senátu tvořily ženy průměrně 3,35 % členů.⁴⁰ Pro poslance bylo ze začátku poměrně těžké zvyknout si na přítomnost žen v parlamentu. Ženy měly podle jejich názoru zůstat především ženami, a to i na půdě Ná-

36 Více in: BUREŠOVÁ, Jana: Zemská organizace pokrokových žen moravských jako představitelka a pokračovatelka liberalizačních a demokratizačních snah žen na Moravě za první ČSR. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Historica*, 2000, č. 29, s. 143–156.

37 BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. století*, s. 41.

38 JECHOVÁ, Květa: Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému. In: TŮMA, Oldřich – VILÍMEK, Tomáš (eds.): *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2008*, s. 74–76.

39 BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. století*, s. 42.

40 Viz příloha 1.